

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

I

ČÍSLO

ROČNÍK VII

1959

SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED - BRATISLAVA

OBSAH

ČLÁNKY

Vilém Pražák, Příspěvky k studiu lidových staveb v bývalé německé jazykové oblasti při Kremnici — — — — —	3
Jozef Trnka, Záriečska a púchovská farbiareň modrotlač — — — — —	55

DISKUSIE

Onufrije Tymko, Rytmičné tvary čardáša a melos vojvodinských Ukrajincov —	89
---	----

MATERIÁLIE — ARCHÍV

Jozef Vrla, Ludové pomenovania slivák na západnom Slovensku — — —	101
Viera Urbancová, Spôsoby uskladňovania obilia v Čáčove — — —	105
Ján Podolák, Tri textové varianty betlehemských hier z Abovskej stolice v Maďarsku	114
Rudolf Zátka, Hádanky Slovákov v Maďarsku — — — — —	129
Pavol Žihľavský, Slovenské príslovia, porekadlá a pranostiky v Pivnici (Juhoslávia)	132

ROZHLADY

Božena Filová, Stav ľudovej kultúry Slovákov v Juhoslávii a otázka jej ďalšieho výskumu — — — — —	139
Viera Nosáľová — Viera Urbancová, Zpráva o študijnej ceste v Maďarsku	153
Oľga Hrabalová, Moravsko-slovenské pomezí v písni a tanci (II. Hornácke slavnosti ve Velké nad Veličkou 9.—10. srpna 1958) — — — — —	155
Soňa Burlasová, Slávnosti piesní a tancov vo Východnej r. 1958 — — — — —	157
Soňa Kovačevičová, Spolupráca Národopisného ústavu SAV so slovenskými múzeami — — — — —	159
Drobné zprávy — — — — —	161

RECENZIE A REFERÁTY

M. Znamierowska-Prüfferowa, Rybackie narzędzia kolne w Polsce i w krajach sąsiednich (Ján Mjartan) — — — — —	164
B. Bratanič, Nešto o starosti pluga kod Slavena (Jozef Kudláček) — — — — —	167
J. K. Sinkowicsné, Rákoskeresztúr (Michal Markuš) — — — — —	169
J. Meškank, Drasta katolskich Serbow (Viera Nosáľová) — — — — —	171
Przemysł ludowy i artystyczny (Jarmila Pátková) — — — — —	172
Došlá literatúra — — — — —	173

СОДЕРЖАНИЕ

Вилем Пражак, К изучению народных построек в бывшей немецкой языковой области возле гор. Кремница	3
Йозеф Трика, Красильня набойки в гор. Зарече и Пухов	55
Онufрий Тымко, Ритмические формы чардаша и мелос войводинских украинцев	89
Йозеф Врла, Народное название слив в западной Словакии	101
Вера Урбанцова, Способы хранения хлебных злаков в с. Часов	105
Ян Подолак, Три варианта текстов рождественских игр в Абовском комитате в Венгрии.	114
Рудольф Жатко, Загадки Словаков в Венгрии	129
Павол Жилявский, Словацкие пословицы, поговорки и предсказания погоды в с. Пивница (Югославия)	132

ОБОЗРЕНИЕ

Боžена Филова, Положение народной культуры Словаков в Югославии и вопрос ее дальнейшего исследования	139
Вера Носалова — Вера Урбанцова, Сообщение о научной командировке в Венгрию	153
Ольга Грбалова, Моравско-словацкая пограничная полоса в песне и танце (II. „Горняцкие“ празднества в с. Вельке над Величкой 9—10 августа 1958 г.)	155
Соня Бурласова, Празднества песни и танцев в с. Выходна в 1958 г. . .	157
Соня Ковачевичева, Сотрудничество Этнографического Института Словацкой Академии наук с словацкими музеями	159
Рецензии, рефераты	164
поступившая литература.	173

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

VII

1959

VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
BRATISLAVA

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník VII, 1959. Vychádza štyri razy do roka

Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Zodpovedný a výkonný redaktor dr. Ján Podolák

Redakčná rada: doc. dr. Rudolf Bednárík, dr. Soňa Burlasová, dr. Božena Filová, dr. Soňa Kovačevičová; dr. Michal Markuš, doc. dr. Andrej Melicherčík, dr. Ján Mjartan, Rudolf Žatko
Technický redaktor Ondrej Betko

RUDOLF ŽATKO

I. Nepravé hádanky

a) Žartovné otázky

1. Ako muož cez vodu suchú nohu prejsť? (Keď zamrzne. — Tótkomlós)
2. Ako veľko kročí ena žaba? (Niako, lebo ždi skacká. — Tótkomlós)
3. Čo je Očenašu stredok? (A otpuše nam naše vini. — Görömböly)
4. Čo je to, čo anglickí nebožec neprevíta? (Voda. — Megyes)
5. Gde ide zajac, keď doprosred hore duojde? (Voká = von. — Tótkomlós)
6. Keľko kročí edon vrabec do roka? (Niľko, on skacká. — Tótkomlós)
7. Keľko vajec muož zeseť na lačnuo? (Eno = jedno. — Tótkomlós)
8. Zajac zaco beži do hori? (Že hora nebudze bažac do zajaca. — Tótkomlós)

b) Zločinecké hádanky

9. Jid som pečene i varene a na svet nenarodzene pod žemu a na dreve. (Vysvetlenie: Vraj skutočná udalosť. Jednému pastierovi zvrhla krava. On mäso nedonoseného teľaťa posekal, čiastku z neho upiekol, čiastku uvaril a v drevenej kolibe zjedol. — Háromhuta)²

c) Nepravé hádanky iného typu

10. Aňi na nebi, aňi na zemi, aňi tamnu (= vnútri), aňi tamvo (= vonku) — za edon pohár vína vipiť. (Vysvetlenie: Kto to chce dokázať, musí sa postaviť medzi dveraje, a to tak, že sa chrbtom primkne k jednému boku a nohami sa oprie o náprotivný bok dveraj, takže visí vo vzduchu. — Šopronské salaše pri Békéscsabe)

II. Pravé hádanky

a) O jednom predmete

11. Štiri nohe, dve podošve, dušu nema a precq dušu nosí. Čo je to? (Beučou, kolíska. — Galgaguta)
12. Záplata na záplate a švik nigde. (Cibuľa. — Ősagárd)
Lata na late a ihla f nej nigda nebula. (Cibuľa abo kapusta. — Bűdöskút)
Seďi paňi (f) chládku, červenom kabátku. Čo je to? (Cibuľa. — Lucfalva)
Okrúhlo je, ňi je jablko, červenuo je, neje ruža. (Cibuľa. — Tótkomlós)
13. Pravo ako šňúra, višvo ako túrňa. (Dážď. — Tótkomlós)
14. V hlíve vihovane, v leše vikrasane (= vykresané) a piski železne ma. (Duhadla u kovaľa, kováčsky mech. — Háromhuta)
15. Vždi sa otvárajú a nigdi nekvitne. (Dvere. — Tótkomlós)
16. Zelene višmarjat a kedych pade, červene. (Dyňa s červeným jadrom. — Komlóška)³

¹ Texty hádaniek som zapísal počas svojho výskumu duchovnej kultúry slovenského ľudu v Maďarsku roku 1946. Hádanky z Galgaguty, Kisbocse, Lucfalvy, Megyesa, Nyiregyházy, Ősagárd a väčšinu hádaniek z Tótkomlósa zaznačil Pavol Ondrus, teraz odb. asistent FFKU v Bratislave; hádanky z Tárnoku zapísal Konštantín Palkovič. Obidvom za odovzdanie materiálu srdečne ďakujem.

² Dva varianty tejto zriedkavej hádanky uvádza Jos. Hanika z bývalej nemeckej enklávy pri Kremnici, pozri Karpathenland I, 1928, 39.

³ Komlóška, dedinka blízko Sárospataku, má obyvateľstvo ukrajinského pôvodu, ktoré však rozpráva dobre aj východoslovenským nárečím.

17. Drevení hrňieć, mesová pokriuka. (Hajzeľ. — Ósagárd)
18. Ide, ide a cesta mu ostáva na enom mieste. (Hodini. — Tótkomlós)
19. Čo jesto na sveťe, šecko ho zdrži. (Chládok. — Tótkomlós)
Po voďe ide, ňeločká, po trstiňe ide, ňešuští. (Chládok. — Tótkomlós)
20. Po ceste ide a beží a má dva nosi, štiri oči, štiri uši a nechti má dvacaťštiri. (Jazdec na koňi. — Tótkomlós)
21. Sedí paňi v okňe, sukňička jej mokňe, ide (alebo príďe) pán kapitán, hlavičku jej zotňe. (Kapusta. — Megyes aj Tótkomlós)
22. Vrtanuo je, dlabanuo je, ňema dna. Čo je to? (Koch, komín. — Tótkomlós)
23. Povím vám hádku po locheť krátkú, zífe hu, a ňeuháňňeťe hu. (Koláč bílí pletení. — Tárnok)
24. Calí svet prestaňe a jedna kurka ho prekročí. (Kolaj. — Búdöskút)
Ces šećok svet duoďe a ena kura ho prekročí. (Kočová kolaj. — Tótkomlós)
25. Štiria bratia sa preťekali a ňigda sa ňepreťekli. (Kolesá sa voze. — Tótkomlós)
Štiria bratia sa preťekali celí deň a ňevedeli sa dohoňit. (Kolesá na voze. — Mezöberény)
Je šćyry šestry a ňigdaj jena druhu nezdoňonjat. Šćo to? (Šćyry kolesa na voze. — Komlóska)
26. Prišli a ňi sa tu. Keďbi ňeboľi prišli, tag bi tu boľi bývali, aľe že prišli, tak sa ňi tu. (Konope. — Tótkomlós)
27. Štiri tiki, dva patiki a jeden nahaj. (Krava. — Hollóháza)
Štiri stupitance, štiri potahance, dva popichance a piati chílichvajs. (Krava. — Tótkomlós)
28. Štiri kúti, dva vrzgúti, piata pec, na ňej sedí pán kupec. (Mačka. — Tótkomlós)
Aľ tahor táďe, dov stojí — aľ dou ide, tahor stojí. (Mačka. — Tótkomlós)
29. V jednej hiži tišćmi bívaju. (Mak. — Búdöskút)
Hrňičku na pňičku, pot pokriukou mnoho sto. (Makovica. — Békéscsaba)
30. Naša panna ráno stala, po izbe si pobehala, a potom do kúta zastála. (Metla. — Megyes)
31. Ide mostom a nećerkat (= nebúcha), ide vodom a nehućit. Šćo to? (Mišaćok na nebi. — Komlóska)
32. Ja mam takoho koňika, co po sebe sam hnoj víruca. (Mlinček. — Mikoháza)
33. Čo je to? Većer sa zadržá, ráno sa oddrdá. (Obloćnica. — Tótkomlós)
34. Većer lehňe spac a dva šersci še zloža dovedna. (Oči. — Vágáshuta)
Ja mám takuo remeslo, zo dvoch bokou obriaslo, a keť tak prichodí, voda s ňeho vichodí. (Oko plaćúce. — Tótkomlós)
35. Štiria bratia enej košeli bívajú. (Orech. — Galgaguta)
Štiria bratia na ednej posteli ležia a aňi jeden ňeňi na kraji. (Orech. — Tótkomlós)
Štiria bratia voveňe bívajú a ňigda sa ňehňevajú. (Orech. — Tótkomlós).
Lisi z gać viši. (Orech zbavený zelenej kôry. — Vágáshuta)
36. Čierna krava červení jazik vitřća. (Pec. — Tótkomlós)
37. Mam ja takoho koňika, co do kaźdoho dvora zabehňe. (Pešňik, chodňik. — Mikoháza)
38. Krátkuo, hrubuo, đioukam miluo, ćeladňici si ho pitajú, điouke si ho ňedajú. (Pierko voňavé. — Mezöberény)
39. Máme takiho kohuta, ćo popod zem škrkúta. (Pluh. — Mezöberény)
40. Takuo đioća mam, ćo ho đe ta ňesu, šaďe ho ľem po hlave trepu. (Sito. — Kisboesa)
41. Sillo, billo choďilo po voďe a ňigdá sa nezatopilo. (Slńce. — Tárnok)
Šilo, bilo po voďe choďilo a ňigda sa ňezatopilo. (Slńce. — Galgaguta)
Šidlo, bidlo po voďe choďilo a ňigda sa ňezatopilo. (Slńko. — (Nyiregyháza a Lucfalva)
42. Peknuo, bielo narodzeňia, ćiernuo, hnusnuo pochovaňia. (Sňeh. — Tótkomlós)
43. Postojaci pitaju, poľeźaci davaju, perše obľižu a tak priciskaju. (Stempel na pismo, známka na list. — Vágáshuta)
44. Štiri má nohi a štiri rohi, ňekráća nohými, ňekoľe rohými. Čo je to? (Stou, stól. — Megyes)
Štirmi hľapi jeden kalap noša. (Stól. — Háromhuta)
45. Văćši zápor ako komora. Čo je to? (Straka. — Lucfalva)
46. Ja mám peť điućeňieć, kaźdá má jedného brata. Keľko ih je dovedna? (Šest. — Békéscsaba)
47. Zelení hasťmanćek má červení dolomanćek, ćernú ćepičku, v riti paličku a brušku trpkí. (Šíp so šípku. — Tárnok)

48. *Mi máme takí mlinčok, čo košťale meľe.* (Špiro, pes. — Mezőberény)
49. *Nic tanu, nic vo, suchuo tanu, mokruo vo.* (Vedro na studni. — Tótkomlós)
50. *Friško ide, chládok nemá.* (Vetor. — Tótkomlós)
51. *Vekše je to ot kopita, biruje to korec žita.* (Vikiska, nácesta. — Répáshuta)
52. *Pod ením kalapom tisícmi bývajú.* (Vlasy. — Tótkomlós)
53. *Sedí pán na vrátach f sedendšiatichsiedmich kabátach.* (Vrabec. — Tótkomlós)
54. *Kim žije, zatiaľ stojí, a keď zomrie, tak beží.* (Zelina, maď. balankóró. — Kisbocsa)
55. *Na enom meste okolo seba sa krúti.* (Zem. — Tótkomlós)
56. *Ni je na zemi ani na nebi — a na Boha volá. Čo je to?* (Zvon. — Megyes)
57. *Leže, leže po železe, dušu nema, dušu veže.* (Železnica, vlak. — Háromhuta)⁴

b) O dvoch a viacerých predmetoch

58. *Ráno chodí na štíroch nohách, na poludnie na dvoch a večer na troch.* Čo je to? (Človek v útlom veku chodí štvornožky, v mladosti a dospelosti, keď je pri silách, chodí na dvoch nohách a v starobe neraz chodí s paličkou. — Tótkomlós)
59. *Zišla štvorka do kuchíni, prebehla ona trojku; prišla dvojka do kuchíni, viprášila tavo (= von) štvorku.* Čo je to? (Mačka — pauňa — gazdina. — Tótkomlós)
60. *Dva okruhle, jedno proste — šup z ňim do dziri!* (Pekáca lopata s rúčkou — vyvážaný chlieb — vsadiť do pece. — Rudabányácska)
61. *Sto prstou, peť krstou, štyri duše, peť hláu.* Čo je to? (Piaty: štyria živí a jeden umrlec. — Galgaguta)
62. *Visí viseňec, pod ňím edon chlpaňec; blás viseňec, chmat chlpaňec.* (Plod moruše — kačica. — Sopronské salaše pri Békéscsabe)
Visí, visí visaté, pod ňím stojí chlpaté; to chlpaté dočahuje to visaté. (Mäso — mačka. — Tárnok)
63. *Štyri kúti, dva vrzgúti a piati opekaňec.* (Zrub studne — socha — vedro. — Mezőberény)
64. *Na zemi lipa, na lipe konopa, na konope hľina, v hľine zeleňina, v zeleňine frišná údeňina.* (Stôl — obrus — misa — kapusta — bravčovina. — Békéscsaba)
65. *Sin má keľko-ťeľko, otec má dve teľko a otec z matkou tri teľko; šeci dovena majú sto rokou. Kerí keľko má?* (Rozlúštenie neudané. — Galgaguta)

ZUSAMMENFASSUNG

Diese Sammlung von 65 slowakischen volkstümlichen Rätseln (außer Varianten) aus beinahe über ganz Ungarn verstreuten 20 Dörfern und Städten liefert ein kleines, aber klares Bild vom heutigen Stand dieser Art folkloristischer Schöpfung der Slowaken in Ungarn. Die Themen der Rätsel zeigen eine ganze Skala von Interessen des einfachen Menschen auf, insbesondere jener des Bauers, sowie eine Reihe von Gegenständen und Erscheinungen, mit denen er in seinem Milieu und in seinem Leben am meisten zu schaffen hat. Im Gegensatz zu älteren slowakischen Sammlungen bedeutet diese kleine Sammlung, was die thematische Seite anbelangt, eine gewisse Bereicherung: sie bringt uns sämtliche Arten von Rätseln — metaphorische und rechnerische, einfache und komplizierte, echte und unechte (witzige Fragen, das sogenannte Verbrecher-Rätsel u. a.), Rätsel in Versen, solche in gediegener Form und auch solche, an denen zu erkennen ist, daß sie ein ganz frisches Produkt volkstümlicher mündlicher Schöpfung sind. Alle tragen jedoch den Stempel von Lebensfrische, vom Sinn für das Konkrete und von Lebenskraft.

Die Aufzeichnungen der Rätsel in mundartlichem Wortlaut sind Ergebnisse einer Forschung jener Gebiete in Ungarn, die von Slowaken bewohnt sind. Sie wurde im Jahre 1946 vorgenommen.

(Preložil H. Roswit)

⁴ Táto hádanka je príkladom, ako stará forma hádanky o kľúči (pozri Borovohájsky, Slovenské hádky, 1894, č. 134, str. 13) dostáva časom nový obsah.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Словацкой Академии Наук
1959 № 1

Издается четыре раз в год
Издательство Словацкой Академии Наук
Редактор д-р Ян Подолак
Адрес редакции Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE
Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang VII, 1959, Nr. 1. Erscheint viermal im Jahre
Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteur Dr. Ján Podolák
Redaktion Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume VII, 1959, No 1.
Published quarterly by the Slovak Academy of Sciences
Managing Editor Dr. Ján Podolák
Editor Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE
revue de l'Académie slovaque des sciences
Année VII, 1959 No 1. Parait quatre fois par an
Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteur: dr. Ján Podolák
Rédaction Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ
Casopis Slovenskej akadémie vied
Ročník VII, 1959, číslo 1. Vychádza štyri razy do roka
Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Zodpovedný a výkonný redaktor dr. Ján Podolák
Redakčná rada: doc. dr. Rudolf Bednárík, dr. Soňa Burlasová, dr. Božena Filová, dr. Soňa
Kovačevičová, dr. Michal Markuš, doc. dr. A. Melicherčík, dr. Ján Mjartan, Rudolf Žatko
Redakcia Bratislava, Klemensova 27
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin
Jednotlivé čísla Kčs 13,50, celoročné predplatné Kčs 54,—.
Výmer PIO 2385/49-III/2 — X-156078
Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky prijíma každý poštový úrad i doručovateľ.